

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ДОСЛІДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

5. Козубай Л. Використання елементів медіаосвіти у викладанні трудового навчання. *Освітні технології*. 2021. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-vikoristannya-elementiv-mediaosviti-u-vikladanni-trudovogo-navchannya-116475.html> (дата звернення 27.02.2025).

6. Концепція Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.

7. Лисинюк М. Медіакультура: сутнісні особливості і функції. *Питання культурології*. 2020. Вип. 36. С. 38–48.

REFERENCES

1. Antonova, O. (2020). Nova ukrainska shkola: dydaktychni osnovy formuvannya mediahramotnosti v uchniv pochatkovoi shkoly [The new Ukrainian school: didactic foundations of the formation of media literacy in primary school students]. Kyiv, 97 p. [in Ukrainian].

2. Antonova, O. & Vashchuk, O. (2017). Intehratyvnyi pidkhid do pobudovy modeli formuvannya hotovnosti vchyteliv do rozvytku akademichnoi obdarovanosti uchniv [An integrative approach to building a model for the formation of teachers' readiness for the development of students' academic giftedness]. *Vocational education in the context of integration*

processes: theory and practice: collection of scientific works. Zhytomyr, pp.174–182. [in Ukrainian].

3. Derzhavnyi standart zahalnoi serednoi osvity [State standard of general secondary education]. Available at: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ [in Ukrainian].

4. Kovalchuk, A. (2024). Tsyfrovi instrumenty v dialnos-ti pedahoha profesiinoho navchannya. [Digital tools in the activity of a teacher of vocational training]. *Youth & market*. No.6 (226). pp. 171–176. [in Ukrainian].

5. Kozubai, L. (2021). Vykorystannia elementiv mediaosvity u vykladanni trudovoho navchannya. [Using elements of media education in teaching labor training]. *Educational technologies*. Available at: file: <https://naurok.com.ua/stattya-vikoristannya-elementiv-mediaosviti-u-vikladanni-trudovogo-navchannya-116475.html> (Accessed 27 Feb. 2025) [in Ukrainian].

6. Kontseptsiiia Nova ukrainska shkola [The concept of the New Ukrainian School]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol> [in Ukrainian].

7. Lysyniuk, M. (2020). Mediakultura: sutnisni osoblyvosti i funktsii [Media culture: essential features and functions]. *Issues of cultural studies*. Vol. 36. pp. 38–48. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.03.2025

УДК 378.091.012.011.3-051:005.336.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.323120>

Світлана Цюра, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка
Ірина Мищишин, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ДОСЛІДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті розглянуто особливості технологій навчання як дослідження у контексті підготовки майбутнього педагога. Запропоновано модель змісту освіти навчання як дослідження для студентів педагогічних спеціальностей, що ілюструє систему формування компетентностей у методах та методології наукового дослідження, характерній для сучасної педагогічної науки та компетентностей організації пошукової діяльності учнів; визначено типові ознаки організації освітнього процесу навчання як дослідження.

Ключові слова: навчання як дослідження; дослідницьке навчання; технології навчання; організація освітнього процесу у вищій школі; дослідницькі компетентності педагога.

Рис. 1. Табл. 1. Літ. 8.

Svitlana Tsiura, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education Department, Ivan Franko National University of Lviv
Iryna Myshchysyn, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education Department, Ivan Franko National University of Lviv

LEARNING TECHNOLOGIES AS RESEARCH IN THE CONTEXT OF FUTURE TEACHER TRAINING

The article examines the features of learning technologies as research in the context of future teacher training and classifies them according to the decreasing involvement of the instructor in the student's research activities. It highlights their variability depending on the goals of the educational process and the level of education.

A model of educational content for organizing learning as research for students of pedagogical specialties is proposed. This model represents a system of tasks (directions) aimed at developing the research competencies of future teachers. It illustrates the competency formation system in research methods and methodologies characteristic of pedagogical science; interdisciplinary and comparative research methodologies; systematic and creative, professionally oriented thinking methodologies; general scientific methodology and worldview-based scientific thinking; and methodologies for organizing students' inquiry-based activities.

The article identifies the typical characteristics of organizing the modern educational process based on learning as research: the use of scientific inquiry methods relevant to a given field within the learning process; a focus on practical, primarily applied problems, followed by theoretical analysis; familiarization with research procedures, technologies, algorithms, and validation systems; stimulation of creativity, initiative, and independence in selecting research directions; and the incorporation of a stage for detailed and conscious comprehension of the problem in most learning technologies.

Keywords: learning as research; inquiry-based learning; learning technologies; organization of the educational process in higher education; research competencies of future teachers.

Постановка проблеми. Навчання як дослідження у системах організації навчання ХХІ ст., орієнтованих на формування у здобувачів освіти компетентностей для майбутньої професійної діяльності й життєдіяльності назагал, набуло нових сенсів і значень, більше ніж просто значення наукового дослідження як отримання дослідницького результату. Від часу виникнення в ідеях Сократа технології навчання як дослідження були апробовані на всіх рівнях освіти від дошкільної до післядипломної. Вони мають характерні особливості, які визначаються логікою і процедурами організації пошуково-пізнавальної діяльності, але й специфіку, яка була сформульована науковцями у відповідних алгоритмах діяльності й була апробована у закладах освіти та опублікована у численних навчально-методичних та реферативних джерелах.

Професійні компетентності майбутнього педагога включають елементи дослідницьких компетентностей у формулюванні як інтегральних, загальних, фахових, а також програмних результатах навчання. Зі зростанням рівня педагогічної освіти елементи формуються у структурно цілісну компетентність педагога-дослідника. При цьому у формулюванні результатів навчання до уваги береться й той факт, що вчитель, викладач виступає організатором й активатором розвитку наукового мислення й дослідницьких компетенцій в учня (студента).

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження пізнавальних процесів психіки у ХХ ст. було доведено на рівні концептуальному, що психічні механізми навчання без втручання, або за мінімального втручання педагога та механізми наукового пізнання є тотожними за процесуальною основою й алгоритмами.

Для цілісного розгляду сучасних напрямів організації дослідницького навчання нами були проаналізовані погляди українських педагогів на організацію навчання як дослідження в умовах української системи вищої освіти. Увагу привернули наукові й науково-методичні роботи про: загальні проблеми взаємозв'язку досліджень та навчання в університе-

тах України (О. Мещанинов, С. Боровльова, С. Дворецька); розвиток університетської освіти у контексті навчання як дослідження (Л. Козак); індивідуальні науково-дослідницькі завдання студентів як спосіб організації навчання як дослідження (О. Ярошенко, Ю. Скиба); дослідницьку технологію навчання у формуванні професійних компетентностей майбутнього педагога (В. Стрельников); дидактичні засади формування дослідницької компетентності здобувачів початкової освіти (Л. Сущенко); підготовку майбутніх педагогів до реалізації технології навчання через дослідження у початковій освіті М. Козігора); вивчення предметів природничо-математичного циклу з використанням комп'ютерно-орієнтованих методичних систем учнів у контексті навчання як дослідження та вивчення особливостей дослідницького навчання учнів з різними рівнями розвитку інтелекту (О. Гриб'юк); формування дослідницької компетентності вчителя математики, його здатності проєктувати і конструювати освітній процес, формувати дослідницьку компетентність школярів (М. Повідайчик) [1].

На рівні методів і технік організації освітнього процесу технологія навчання як дослідження була розроблена й апробована у процесі навчання учнів у загальноосвітній школі, студентів різних спеціальностей, зокрема в професійній підготовці та підвищенні кваліфікації педагогічних працівників.

Аналіз технологій навчання як дослідження у освітній теорії та практиці буде проведений нами з урахуванням того, що більшість із них апробовані у процесі викладання природничо-наукових дисциплін, де експериментальна діяльність здобувача освіти має чітко окреслені лабораторні умови наукового експерименту, характерну специфіку, строго контрольовані та вимірювані за точними кількісними шкалами результати дослідження. А також те, що у ХХІ ст. технології навчання як дослідження знайшли реалізацію в гуманітарній освіті через розвиток соціально важливих проєктів.

Метою статті є узагальнити особливості та порівняти алгоритми відомих на сьогодні технологій навчання як дослідження, систематизувати їх у контексті організації процесу здобуття студентами

педагогічної освіти загалом та фахових дослідницьких кваліфікацій зокрема.

Виклад основної частини дослідження. Основи технологій навчання як дослідження, які заклали такі вчені: Дж. Дьюї, Ж. Піаже, Дж. Брунер. Вони від початку свого наукового й методичного формування розбудовували саме технологічну основу й процес такої організації навчання. Зокрема, це: ґрунтовний аналіз механізмів реалізації психікою пізнавально-пошукових дій – тих, де діяльність починається з усвідомлення пізнавальної проблеми; чітке простеження логіки організації діяльності між метою і її результатом – від пізнавальної проблеми так, як її усвідомив той, хто навчається, – до її розв’язання, доведення, чи спростування; дотримання процедури науково-пізнавального пошуку,

зумовленої алгоритмами, техніками, методами дослідження наукової галузі відповідної дисципліни, яка вивчається; широка апробація технологій у процесі викладання природничо-наукових дисциплін, методи наукових досліджень яких мають чіткі алгоритми організації пошукових дій дослідника, представлення результатів тощо.

Розглянемо модель змісту освіти *навчання як дослідження* для студентів педагогічних спеціальностей як систему *завдань – напрямів організації* метою яких є формування їх компетентностей у методах дослідження сучасної педагогічної науки. Модель ілюструє повний алгоритм формування компетентностей студентів як науковців, що, безперечно, можливо лише поступово, послідовними етапами зростання (Рис. 1).

Рис. 1. Зміст освіти – система завдань – напрямів організації навчання як дослідження, спрямованих на формування дослідницьких компетентностей майбутнього педагога

Реалізація ідей дослідницького навчання у різних країнах, школах та університетах ХХ ст. виявила ознаки, які можемо схарактеризувати як типові для такої організації освітнього процесу, а саме: *“наука – це її метод”* – використання у навчальному процесі тих методів наукового пошуку, які використовує відповідна наука, адаптовано до рівня навчання здобувача, але з вимогами щодо застосування таких методів; *“практика, корисність має мати наукове підґрунтя”* – акцентування уваги на практичну, здебільшого прикладну проблему із наступним залученням у пошукові дії з теоретичного аналізу й обґрунтування; *“наука – це про точність і алгоритми”* – привчання до процедур і їх технологій, алгоритмів і систем доведення; *“наука – це*

про творчість і вартість кожної ідеї” – стимулювання креативності й ініціативи, самостійності у виборі векторів дослідження; *“дослідження – це цікаво, значимо”* – постановка проблеми у більшості технологій супроводжується етапом їх детального і свідомого осмислення.

З формулюванням цілей освіти ХХІ ст. у напрямі актуальних життєвих компетентностей науковці конкретизували основне дидактичне завдання сучасних технологій, що організовують навчання як дослідження таким чином, щоб сформувати у процесі навчання саме дослідницькі компетенції здобувача освіти. Це дає можливість визначити *завдання для викладача – створити умови освітнього середовища розвитку дослідницьких компетентностей*

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ДОСЛІДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

здобувача. Для цього необхідно, щоб: компетентності почали формуватися якомога раніше, починаючи з перших років навчання; мали умови й дидактичний простір для формування у процесі вивчення всіх дисциплін, які створюють освітню програму; послідовно й логічно ускладнювалися за рівнем вимог до виконання дослідницьких завдань, проєктів тощо; поступово зменшувався вклад у їхнє формування викладачів – наукових керівників у напрямі розвитку дослідницької траєкторії студента.

Звернемо також увагу, що дослідницькі технології навчання ХХІ ст. враховують необхідність фор-

мування життєвих компетентностей шляхом визначення двох нових, обов'язкових дидактичних завдань. Перше, орієнтації дослідження на отримання кінцевого продукту, що передбачає врахування практичного, апробаційного характеру пошуку, презентування отриманого результату “на ринку”. Друге, спрямування дослідження на соціально значущі, екологічні у найширшому розумінні цілі сталого розвитку. У контексті формування дослідницьких компетентностей майбутнього педагога розглянемо алгоритми реалізації найбільш відомих й апробованих технологій навчання як дослідження (Табл. 1).

Таблиця 1

Алгоритми реалізації технологій навчання як дослідження

Назва технології	Автори	Алгоритм реалізації. Дії викладача і студентів:
<i>Технологія формування наукових понять</i>	Р. Теннісон, О. Парк [7]	- викладач розкриває систему понять, зв'язки та місце поняття у системі; - викладач дає визначення поняття, його критеріальні й не критеріальні ознаки, сферу використання, типові неточності у вживанні; - студент самостійно аналізує й застосовує поняття через використання критеріальних й не критеріальних ознак; - викладач пропонує вищий рівень застосування поняття.
<i>Технологія навчання як природничо-наукового дослідження - процесуальна теорія</i>	Дж. Шваб	- ознайомлення здобувачів з об'єктом дослідження, змістом майбутнього пошуку, методами здобуття знань; - формулювання проблеми з метою викликати утруднення, які могли стосуватися пошуку нових даних, їх інтерпретації, побудови завдань, мети, логіки експерименту, висунення гіпотез; - допомога здобувачам в плануванні експериментальної перевірки гіпотез та на кожному етапі виконання навчального завдання спонукання їх до дослідження, самостійності, ініціативи.
<i>Технологія BSCS</i>	Роджер В. Вубі, Джозеф А. Тейлор, Е. Гарднер, П. Ван Скоттер [5]	- педагог ставить здобувачів у ситуацію “запрошення до дослідження”; - дає можливість студентам висловити всі можливі гіпотези, спонукає до їх формулювання так, щоб вони мали можливість обговорити всі, навіть найменш ймовірні припущення; - дає їм вибір у межах об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження – тобто повністю відтворює ситуацію невизначеності науковця на початку наукового пошуку.
<i>Технологія навчання дослідженню</i>	Джойс Б., Вейл М., Калхун Е. Сафієр Дж., Хейлі-Спека М.А., Гауер Р. [3; 6]	- зіткнення з проблемою – ситуацією “пізнавального конфлікту”; - збір даних – верифікація; - збір даних – експериментування; - формулювання результат – педагог повертає здобувачів до суті “пізнавального конфлікту” і допомагає так сформулювати відповідь на проблему, щоб пояснення було зрозумілим, логічним і прийнятним для всіх учасників дослідження.

**ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ДОСЛІДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА**

Продовження таблиці 1

<i>Технологія систематичного дослідження - повторюваний алгоритм</i>	Егген Р.Д., Каучак Д.П., Хардер Р.Дж. [2;4]	- усвідомлення наявності проблеми; усвідомлення значимості проблеми; перефразування проблеми у форму зрозумілу для здобувача; - вивчення й класифікація доступних даних; - пошук причиново-наслідкових зв'язків і залежностей; формулювання робочих гіпотез; - додатковий збір даних, розширення об'єкта аналізу; класифікація, систематизація, узагальнення даних; - аналіз отриманих результатів; формулювання остаточного висновку про шлях вирішення проблеми; - застосування запропонованого шляху вирішення проблеми.
<i>Технологія навчання як дослідження Массіаліса [8]</i>		- орієнтація; формулювання гіпотез; - визначення понять і термінів, що входять в гіпотези; - аналіз гіпотез з точки зору їх логічності і відсутності внутрішніх суперечностей; - підтвердження гіпотез або пошук інформації і тверджень; формулювання висновків.
<i>Технологія навчання як дослідження Голдмарка [8]</i>		- визнання необхідності, доцільності дослідження; - формулювання гіпотези (гіпотез); - збір інформації; - аналіз альтернативної гіпотези (гіпотез); - визначення критеріїв; - визначення ціннісних орієнтацій і вихідних засад; - рефлексивне дослідження процесу дослідження.

Аналіз алгоритмів узагальнених у таблиці 1 технологій, які розвиваються в напрямі організації навчання як дослідження, можемо узагальнити, що їх можна характеризувати за тим, якому із етапів дослідницького процесу вони надають перевагу і таким чином класифікувати їх як технології цілісної реалізації процедури наукового пошуку як: а) з мінімальним втручанням викладача як тьютора, консультанта, наукового керівника; б) за активної участі викладача на окремих, найбільш проблемних для студентів етапах дослідження; в) за активної участі викладача на всіх етапах дослідження. А також: г) технології реалізації процедури наукового пошуку здобувача освіти, але з перевагою певних етапів (осмислення проблеми і її особистого сенсу, осмислення наукових категорій у їх системних зв'язках; орієнтації на кінцевий продукт дослідження; орієнтації на соціальну важливість продукту; орієнтації на наукову, або практичну цінність продукту тощо); та г) технології, що вводять студента у процедури й алгоритми дослідження, де параметри кінцевих результатів заздалегідь відомі, (мають мати певні значення достовірності; точні дані; дані, які відповідають стандартним тощо).

Висновки. Узагальнення й систематизація переваг відомих на сьогодні технологій навчання як дослідження у підготовці майбутнього педагога дає

підставу ствердити, що всі вони можуть бути використані на різних рівнях підготовки, реалізовувати завдання із розвитку компетентностей наукового педагогічного дослідження; методики міждисциплінарних досліджень, компаративних досліджень, методів системного й креативного, професійного спрямованого мислення, загальнонаукової методології й світоглядно-наукового мислення, методики організації пошукової діяльності учнів. Подальшого дослідження потребують способи організації навчання як дослідження у віртуальному середовищі, яке дозволяє експериментувати з моделями освітнього процесу і максимально наблизити їх до реальних умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Повідайчик М. Дослідницька компетентність як складова конкурентоспроможності вчителя математики. *Молодь і ринок*. 2024. № 4 (224). С. 133–138.
2. Eggen P. and Kauchak D. *Strategies and Models for Teachers: Teaching Content and Thinking Skills* (6th ed.). Boston : Pearson. 2012. URL: <https://www.pearsonhighered.com/assets/preface/0/1/3/2/0132179334.pdf> (дата звернення: 25.01.2025).
3. Joyce B., Weil M., Calhoun E. *Models of Teaching*. Fifth edition. 2004. 478 p. URL: https://www.academia.edu/28323977/MODELS_OF_TEACHING_pdf (дата звернення: 02.01.2025).
4. Paul D. Eggen, Donald P. Kauchack, Robert J. Harder. Prentice-Hall. *Strategies for Teachers: Information Processing*

Models in the Classroom, 1979. 367 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Strategies_for_Teachers.html?id=6mMEAQAIAAJ&redir_esc=y (дата звернення: 02.01.2025).

5. Rodger W. Bybee, Joseph A. Taylor, April Gardner, Pamela Van Scotter, Janet Carlson Powell, Anne Westbrook, Nancy Landes. The BSCS 5E Instructional Model: *Origins, Effectiveness and Applications*. Colorado Springs: BSCS. 2006. URL: <https://surl.li/zmgbfv> (дата звернення: 25.01.2025).

6. Saphier J., Haley-Speca M.A., Gower R. The Skillful teacher: Building Your Teaching Skills. 6th Edition. 2008. 585p. URL: https://nielibrary.com/stream_pdf/publication/728/663b34f809e59.pdf (дата звернення: 2.01.2025).

7. Tennyson R. Defining core competencies of an instructional technologist. *Computers in Human Behavior*. 2001. URL: https://ocw.metu.edu.tr/file.php/118/Week12/Tennyson_Competencies-of-ITpeople-CHB2001.pdf (дата звернення: 02.01.2025).

8. Wasay Zafar. Models of Teaching. Patna University, Patna. 61p. URL: [https://oldsite.pup.ac.in/e-content/education/Models%20of%20Teaching,%20P.G.,%20Education%20\(M.Ed.\)%20By%20M.W.%20Zafar.pdf](https://oldsite.pup.ac.in/e-content/education/Models%20of%20Teaching,%20P.G.,%20Education%20(M.Ed.)%20By%20M.W.%20Zafar.pdf) (дата звернення: 25.01.2025).

REFERENCES

1. Povidaichyk, M. (2024). Doslidnytska kompetentnist yak skladova konkurentospromozhnosti vchytelia matematyky [Research competence as a component of competitiveness of mathematics teachers]. *Youth & market*, No. 4(224). pp. 133–138. [in Ukrainian].

2. Eggen, P. & Kauchak, D. (2012). Strategies and Models for Teachers: Teaching Content and Thinking Skills (6th ed.). Boston: Pearson. Available at: <https://www.pearsonhighered.com/assets/preface/0/1/3/2/0132179334.pdf> (Accessed 25 Jan. 2025) [in English].

3. Joyce, B., Weil, M., Calhoun, E. Models of Teaching. Fifth edition. 2004. 478p. Available at: https://www.academia.edu/28323977/MODELS_OF_TEACHING_pdf (Accessed 02 Jan. 2025) [in English].

4. Paul D. Eggen, Donald P. Kauchack, Robert J. Harder. Prentice-Hall. Strategies for Teachers: Information Processing Models in the Classroom, 1979. 367 p. Available at: https://books.google.com.ua/books/about/Strategies_for_Teachers.html?id=6mMEAQAIAAJ&redir_esc=y (Accessed 02 Jan. 2025) [in English].

5. Rodger W. Bybee, Joseph A. Taylor, April Gardner, Pamela Van Scotter, Janet Carlson Powell, Anne Westbrook, Nancy Landes. The BSCS 5E Instructional Model: *Origins, Effectiveness and Applications*. Colorado Springs: BSCS. 2006. Available at: <https://surl.li/zmgbfv> (Accessed 25 Jan. 2025) [in English].

6. Saphier, J., Haley-Speca, M.A., Gower, R. (2008). The Skillful teacher: Building Your Teaching Skills. 6th Edition. 2008. 585 p. Available at: https://nielibrary.com/stream_pdf/publication/728/663b34f809e59.pdf (Accessed 02 Jan. 2025) [in English].

7. Tennyson, R. (2001). Defining core competencies of an instructional technologist. *Computers in Human Behavior*. https://ocw.metu.edu.tr/file.php/118/Week12/Tennyson_Competencies-of-ITpeople-CHB2001.pdf (Accessed 02 Jan 2025) [in English].

8. Wasay Zafar. Models of Teaching. Patna University, Patna. 61p. Available at: [https://oldsite.pup.ac.in/econtent/education/Models%20of%20Teaching,%20P.G.,%20Education%20\(M.Ed.\)%20By%20M.W.%20Zafar.pdf](https://oldsite.pup.ac.in/econtent/education/Models%20of%20Teaching,%20P.G.,%20Education%20(M.Ed.)%20By%20M.W.%20Zafar.pdf) (Accessed 25 Jan 2025) [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2025

“Вчіться так, немов ви постійно відчуваєте брак своїх знань, і так, немов ви постійно боїтеся роззубити свої знання”.

Конфуцій
давніокуитайський філософ

“... Поодинокі, недовголітня досвідченість, хоч би їй було сорок чи п'ятдесят років, ніщо перед досвідом кількох століть, в якому зосередилися результати педагогічної діяльності незчисленної кількості, принаймні таких самих як і він, педагогів, між якими було багато видатних талантів та незвичайних осіб, які віддали всі свої сили справі виховання”.

Костянтин Ушинський
український педагог

“Виховання має скеровувати діяльність, а не пригнічувати її. Завдання педагога в тому, щоб насичувати та сприяти, спостерігати, захочувати, спонукати, а не втручатися, наказувати чи обмежувати”.

Марія Монтессорі
італійський педагог, лікар, філософ

